

Họa tiết “Đôi Mắt Tĩnh Lặng” Trên Tháp Champa Bình Định

**Trần Thị Vĩnh-Tường
California 08/2021**

Tháp Champa! Kalan Champa! Huyền bí và kiêu hãnh! Trang trọng và im lặng nhân gian đoán tới đoán lui vẫn chưa biết hết về Champa! Bức tường gạch đỏ au kể chuyện Vương Quốc-1600 năm bằng ngôn ngữ không lời. Tháp Cổ Champa hoàn toàn đáng yêu nhưng cũng hoàn toàn đơn độc ngoài ngoại lệ được UNESCO công nhận và ngành khảo cổ ghé mắt. Còn thì những gì sót lại từ quá khứ vẫn là bí mật phơi mình dưới nắng chói chang miền duyên hải Chammpa, Việt Nam-bây giờ.

Thật bất ngờ, một ngày đẹp trời tháng Năm 2021, nhận được từ Teresa Phạm, trang Nghiên cứu Champa-Champa Studies, hình ảnh cụm Tháp Bạc thế kỷ 10, còn gọi là Tháp Bánh Ít, tiếng J'rai là Yang Mtian, thôn Đại Lộc, xã Phước Hiệp, huyện Tuy Phước, tỉnh Bình Định.

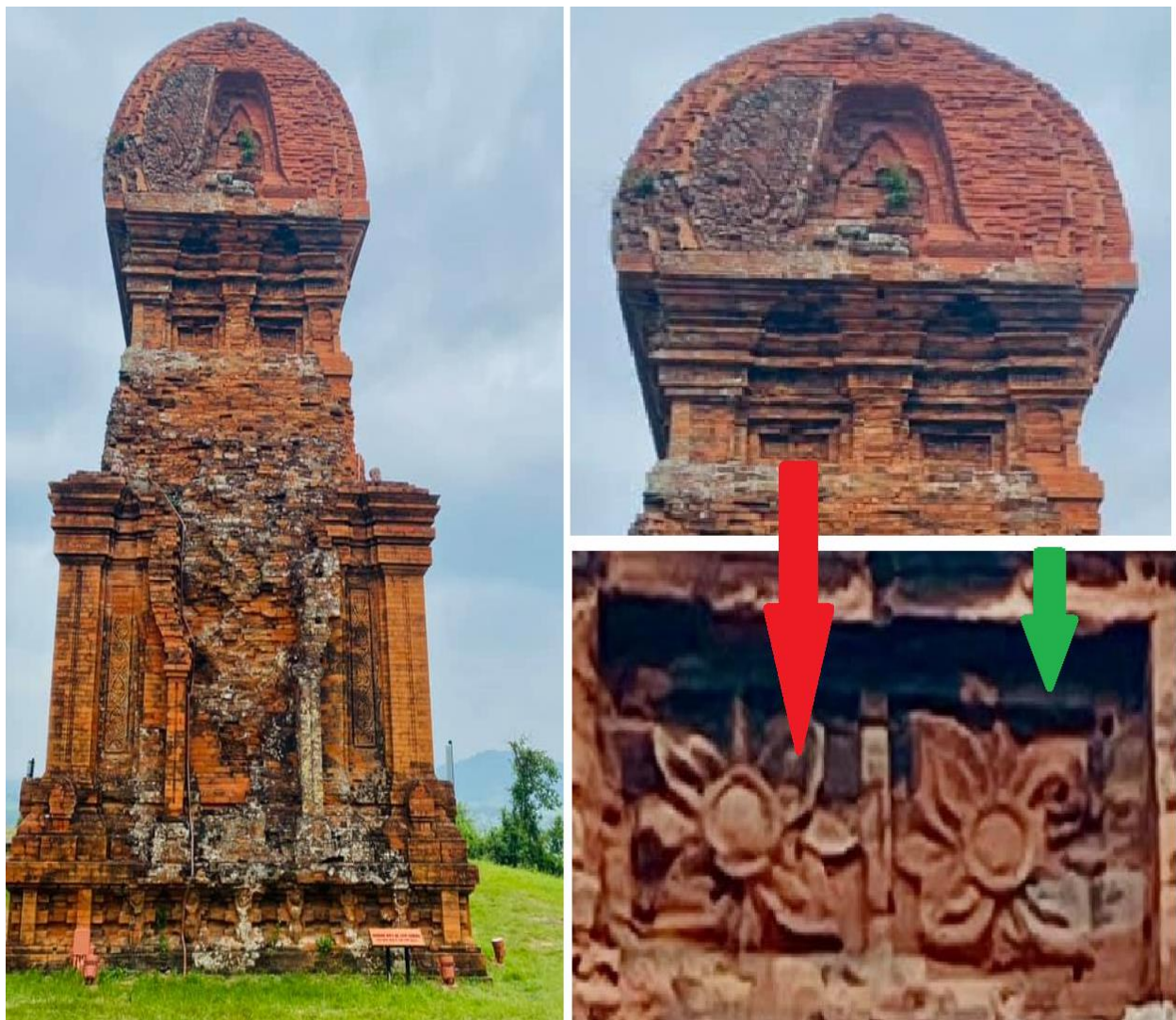

**Kalan Yang Mtian –Tháp Lửa và Tháp Chính 22m-
Photo TeresaP 5/2021**

Teresa Phạm gửi theo câu hỏi “Hoạ tiết trên cụm hoa văn bốn-cánh mà em nhìn như đôi mắt khép tĩnh lặng. Hoa văn bốn cánh tượng trưng cho điều gì khi nó còn đặt dưới một dây hoa văn chạm khắc mặt Kala/Thần thời gian chạy vòng trên phần cao nhất của tháp, trước khi lên đỉnh tháp”.

Cụm Yang Mtian có bốn kalan: Tháp Công, Tháp Chính, Tháp Lửa và Tháp Phụ. Teresa trở lại Yang Mtian nhiều lần cùng chú gác đền tận tụy bắc thang chụp từng góc cạnh.

“Đôi mắt khép tĩnh lặng” bốn-cánh đặt trong hốc trên Tháp Lửa cách mặt đất ít nhất 5m. Nhìn gần, hàng gạch đen đậm nhìn xa giống hàng mi.

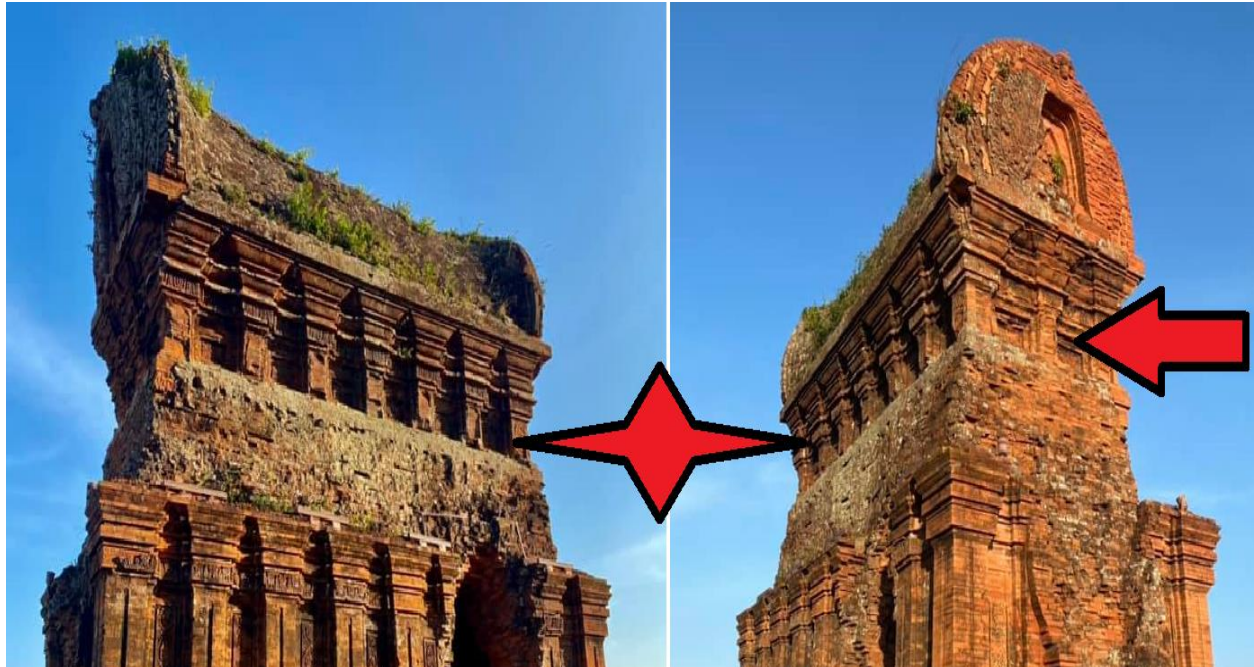

Kalan Yang Mtian - Tháp Lửa - Photo TeresaP 5/2021

“Đôi mắt khép tĩnh lặng”

Tiếng Champa đền là kalan, bài viết tôn trọng đất cũ người xưa gọi là Kalan Yang Mtian, cũng gọi Hindu thay vì India/Ấn Độ là tên mới có từ 1947 khi lấy lại độc lập từ thực dân Anh, Hindu trong bài là “người, vùng đất, triết lý, niềm tin...”

Theo Teresa, tổng cộng 16 cặp “Đôi mắt khép tĩnh lặng”: sáu cặp mỗi bên thân Tháp, hai cặp mặt trước hai cặp mặt sau.

Kalan Yang Mtian -Tháp Lửa -Photo TeresaP 5/2021

Tôi nhớ đôi mắt sen tĩnh lặng khác tại hang động số 1, Di Sản UNESCO, bích họa Bodhisattva Padmapani/Bồ Tát Hoa Sen chính là vương tử Thích Đạt Đa/Siddhartha Gautama thuộc bộ lạc Shakya, được gọi là Shakyamuni/hiền nhân xứ Shakya -qua tiếng Việt là Thích Ca Mâu Ni.

Mắt sen dịu dàng như nước mắt ni cô nhỏ xuống trang kính khép hờ vẫn thấy hết hạnh phúc đậm bạc lẫn sân hận tràn trề cõi nhân gian khiến thế giới sững sờ mũi lòng nghiêng đổ bao xiết gánh sầu. Chắc hẳn nghệ sĩ vô danh lặng lẽ hóa thân trong trăm ngàn nỗi đau đón hạnh phúc kiếp người mới vẽ được Phật ân cần đường ấy.

**Bồ Tát Hoa Sen, kỷ 2TCN - Photo Benoy Behl, 1998 MET Museum
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/771375>**

Kala ở đầu thần Shiva ở đó

Hồi nhỏ coi ciné rạp Thanh Vân đường Lê Văn Duyệt Saigon, chuyên chiếu phim Ấn Độ, Công Chúa Thủy Cung, Đất Rắn Nở Hoa Tinh, Thượng Khách Của Hoàng Cung... hoá phép ly kỳ làm bộ sợ nhảy ra khỏi ghế chui dưới gầm nên tôi nhớ nhiều truyền thuyết về con mắt thứ ba trên trán thần Shiva .

Thần Shiva, Art Cham -Musée Guimet- Photo Sailko 2012

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vietnam,_shiva,_da_thap_banh_it_\(torre_d%27argento\),_stile_di_transiz._tra_my_son_A1_e_thap_mam,_Xi-Xii_sec,_01.JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vietnam,_shiva,_da_thap_banh_it_(torre_d%27argento),_stile_di_transiz._tra_my_son_A1_e_thap_mam,_Xi-Xii_sec,_01.JPG)

Theo sử thi Mahāpurāṇa Hindu, thần Shiva hoá phép biến con mắt thứ ba thành quái thú đi tiêu diệt vua Daitya. Trước khi lên đường chàng ta đói đòi ăn, nhìn quanh chẳng có gì thần bảo ăn tạm cái đuôi, chàng y lời quất một hơi chỉ còn lại mặt khiến thần Shiva hài lòng ban cho tên Kirtimukha tiếng Sankrit là “Mặt Chiến Thắng” cho gác cửa đền. Kirtimukha cũng chính là thần Shiva.

[Kalan Yang Mtian – Tháp Chính](#) - Photo Teresa 5/2021.

Taksaka/thợ chạm khắc đá tạc tượng Kala tuốt trên cao gác đền, đuôi quần thành vòm cửa, có khi đầu một nơi đuôi một nẻo chạy quanh đền, chính là biểu tượng “thần thời gian Kala chạy vòng”, là vũ trụ mở ra theo mọi hướng, là vẻ đẹp và ý nghĩa của sự sống thiêng liêng.

Kalan Yang Mtian - Tháp Lửa - Photo Teresa 5/2021.

Kala láng giềng Đông Nam Á

Kirtimukha theo tu sĩ thượng nhân thợ khéo Hindu qua Đông Nam Á được gọi là Kala vẫn giữ nguyên mặt tròn, mũi tròn, răng to, phồng má phun nước hay ngoạm đuôi mình. Bù lại nghệ sĩ ban cho Kala đuôi công đuôi ngỗng Hamsa tuyệt đẹp.

Siem Reap, kỷ IX, Linteau- Musée Guimet. Photo Vassil 2007
https://en.wikipedia.org/wiki/File:Linteau_Mus%C3%A9_Guimet_25972.jpg

Kathmandu, Nepal –Clemensmarabu post 2016
<https://www.worldhistory.org/image/6167/kirtimukha-nepal/>

Taksaka không ngẫu hứng muốn làm sao cũng được mà làm việc có "phường nghề" cha truyền con nối, dưới quyền Sthapati/kiến trúc sư và Sutragrahin/thợ cả. Đó là lý do đền đài Hindu khắp hải đảo và đất liền Đông Nam Á đều thống nhất họa tiết và tên gọi. Photo trên: Kala ở Wat Phu, di sản UNESCO –

Photo Debbie Bender 2018- <http://www.wideangleadventure.com/2019/06/09/wat-phu-champasak-laos/#jp-carousel-5>

Công Đền Prambanan- Photo H. Bongers 2009

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:COLLECTIE_TROPENMUSEUM_Poort_op_de_Borobudur_TM_nr_10015958.jpg

Photo dưới: Indonesia gom kala-makara vào làm một và hãnh diện như biểu tượng kiến trúc Indonesia. Tại hai di sản UNESCO Borobudur và Prambanan tkỷ 8, kala-makara trên cổng hay đầu cầu thang bảo vệ đền, lưỡi phun châu báu, thân bằng vàng uốn cong tinh xảo thành lan can.

Bài học ngày xưa ngày nay

Hindu can đảm công nhận đời hữu hạn dưới con mắt thần thời gian nên công hiến kiến trúc mong biến đau khổ thành hạnh phúc, thô sơ thành tinh tế, tan vỡ thành hàn gắn. Người Nhật khôn ngoan dậy dỗ: một điều gì khi bị tổn thương và mang theo một lịch sử thì sẽ đẹp hơn. Vì vậy, UNESCO mới ra công bảo tồn di sản của thế giới. Nước Việt bây giờ thừa hưởng quà tặng ngàn năm nên giữ gìn là điều thiêng liêng nhất mà Đôi Mắt Yang Mtian gửi lại?

Trần Thị Vĩnh-Tường
California